

SABATER, Tina (coord.):
*La casa medieval en Mallorca
 y en el Mediterráneo.*
Elementos constructivos y decorativos, Gijón,
 ediciones Trea, 2021, 411 p.

Isabel Escandell Proust

Universitat de les Illes Balears

Aquest volum, que forma part de la col·lecció “Piedras angulares ” de l’editorial Trea, reuneix les contribucions presentades a la ciutat de Palma en un encontre científic internacional que va tenir lloc l’octubre de 2020, amb el qual es concloïa el projecte d’investigació *La casa medieval. Materiales para su estudio en Mallorca* (HAR2016-77032-P, Ministerio de Economía, Industria y Competitividad, Gobierno de España). El llibre presenta, molt encertadament, un abast geogràfic i de plantejaments que van molt més enllà de la singularitat mallorquina i facilita una visió completa i complexa sobre l’àmbit residencial en l’arc mediterrani més proper a les Illes Balears.

En el text de presentació Tina Sabater (p. 9-11) argumenta la necessitat d’una mirada ampliada a l’entorn marítim dels territoris de Catalunya, València, el Rosselló, i les illes de Sardenya i Sicília. Comenta la diversitat de contribucions dels autors, fruit de perspectives diverses com l’estudi de les evidències materials i de les fonts documentals i gràfiques.

En un primer bloc, quatre contribucions se centren en testimonis materials baixmedievals a la Ciutat de Mallorca, posant de manifest els lligams amb els territoris de l'antiga Corona d'Aragó. Joan Domenge i Mesquida (p. 13-40) ens fa observar l'ús extensiu del portal rodó en l'arquitectura dels segles XIV-XVI de la Corona. Aborda les raons per les quals es va produir la pervivència del seu ús, tant en les residències privades com als portals d'edificis d'ús civil i eclesiàstic. Els arcs i portals de la casa gòtica mallorquina que exhibeixen decoració aplicada són el tema d'estudi d'Antònia Juan Vicens (p. 61-92). Des del punt de vista tipològic, assenyalava quatre variants notables, però també valora la diversitat del repertori iconogràfic esculpit. Se'ls valora en el si de l'edifici en el qual s'exhibeixen, i es proposen les possibles motivacions dels seus promotors. Elvira González (p. 41-62) centra l'atenció en els grafitis històrics medievals dispersos per Mallorca, els quals contenen inscripcions i ocasionalment alguna indicació cronològica, o bé són figuratius, com ara les traces d'elements arquitectònics o un ampli repertori de vaixells. Presentats en relació amb la seva ubicació, es formulen propostes sobre la importància i significació que tenen. La pintura decorativa –no figurativa– de la casa mallorquina és l'objecte de l'aportació de Tina Sabater (p. 93-126). L'autora Estableix vuit tipologies que són datades i presentades en relació amb altres testimonis de la Corona d'Aragó, fet que permet plantejar en aquests territoris l'existència d'una pintura mural decorativa distintiva.

Les nou aportacions del segon apartat tracten altres aspectes lligats amb l'arquitectura civil de l'entorn mallorquí i mediterrani, com ara tipològics i espacials, però també les funcions i continguts d'aquests àmbits, els seus vincles amb la societat o amb el context urbà, i els lligams amb altres testimonis del seu temps. A partir d'un minuciós estudi de les fonts documentals, Magdalena Cerdà Garriga (p. 127-145) ens apropa al patrimoni esvaït de les escultures devocionals en l'àmbit domèstic de Mallorca (segles XV-XVI); en quantifica la temàtica, la matèria amb què estaven realitzades, en precisa la ubicació i, ocasionalment, el seu lligam amb pràctiques devocionals. Complementàriament, ens informa de la diversitat social dels seus propietaris i dels variats procediments d'adquisició. També a partir de testimonis documentals, Teresa Izquierdo Aranda (p. 147-165) estudia l'art moble del palau de la Generalitat de València (segle XV), en un marc condicionat per la Corporació del Offici e Almoïna de Fusters d'aquesta ciutat. Ens permet conèixer la tipologia de mobles pròpia d'un palau, dels materials i preus, i dels artífexs més rellevants de l'àmbit valencià. Maria Barceló Crespi (p. 167-188) aporta noves dades documentals sobre els albergs de Ciutat de Mallorca. Detalla la possible existència de sis espais distintius lligats de manera directa a la planta baixa d'un alberg, a més d'altres associats al personal de servei o a l'emmagatzematge de productes. Permet així un nou coneixement de la diversitat dels espais i de les funcions dels albergs. Per tal d'ampliar aquest panorama, Aymat Catafau (p. 189-220) ens apropa a l'estudi arqueològic i documental de les cases de dues barriades de Perpinyà (s. XIII-XV). Aquestes són testimonis de l'evolució urbanística del model parcel·lari d'una illa de cases, lligades al call jueu, que en funció de la pressió demogràfica són reestructurades. Els castells reials de Perpinyà i de Ciutat de Mallorca són objecte de l'atenció de Marta Fernández Siria (p. 221-249) qui valora les característiques i recursos emprats als principals espais de la representativitat règia. L'arquitectura de València és matèria de dos estudis. Juan Vicente García Marsilla (251-288) analitza comparativament, gràcies a la documentació, les vivendes i continguts de les residències dels nobles i dels mercaders. Federico Iborra Bernad (p. 289-315) estudia l'arquitectura residencial valenciana del s. XIV, amb tipologies habitacionals que coexisteixen, canvien i evolucionen.

Jacobo Vidal Franquet (p. 335-356) presenta evidències materials, documentals i gràfiques sobre les cases gòtiques de Tortosa. En un altre àmbit territorial, Marcello Schirru estudia un conjunt de palaus tardomedievals ubicats a l'Alguer (p. 317-334), dels quals destaca les característiques comunes amb l'arquitectura civil del llevant ibèric.

Al tercer bloc s'inscriuen tres monografies sobre immobles, des de les evidències materials encara conservades o per mitjà de la consulta d'informacions arxivístiques i d'abast gràfic. Marco Rosario Nobile (p. 357-369) exposa la història del *palazzo* Bonet de Palerm, lligat al seu promotor, el mercader català Gaspar Bonet –c. 1470–. S'explica el desenvolupament arquitectònic d'aquest palau i els components i dispositius de legitimació social que s'hi empren. La Ciutat de Mallorca és objecte de dues aproximacions monogràfiques. Tina Sabater Rebassa, Magdalena Cerdà Garriga i Antònia Juan Vicens dirigeixen la seva atenció al Casal Balaguer (p. 371-385), a partir de l'estudi de l'evolució de l'illa urbana –des del segle XV– en la qual s'inscriu l'actual edifici. Retrocedint en el temps, es recullen proves de l'evolució constructiva i material dels conjunts primigenis i, gràcies a les fonts gràfiques dels plànols de la Ciutat, juntament amb la documentació, es possibilita vincular-los de manera precisa a determinats cavallers d'entre 1456 i 1578, i articular hipòtesis sobre la seva morfologia medieval. A continuació, Francesca Tugores Truyol i Miquel Àngel Capellà Galmés exposen els vestigis materials i la documentació relatius al Casal de Ca n'Oleo (p. 387-411). Presenten els coneixements obtinguts en successives prospeccions i, amb el complement de la documentació, distingeixen entre dues fases constructives en l'època medieval, que conflueixen en una sola vivenda. Presenten les parts més rellevants del casal, l'evolució constructiva dels espais, els elements arquitectònics i ornamentals més singulars, i lliguen aquestes evidències amb documentació històrica directa o amb altres testimonis similars de Ciutat de Mallorca.

Una de les virtuts fonamentals d'aquest llibre és que ens facilita un coneixement ampli i complex, ple de vida, de les residències privades de la Mallorca medieval. El lector és testimoni de la història d'edificis que es transformen i s'enriqueixen al llarg dels segles, que adopten solucions arquitectòniques i escultòriques d'exhibició social, tant en les façanes com al voltant dels seus patis monumentals; que recobreixen els seus murs amb pintures i doten els seus espais amb mobiliari i dels elements necessaris per a la devoció particular. En molts casos és l'evidència visible de l'ascensió de determinats individus i de la seva projecció social. La suma dels estudis d'aquesta publicació permet transcendir d'allò particular de Mallorca a una reconstrucció intel·lectual activa i dinàmica del món medieval de l'entorn de la Corona d'Aragó i, puntualment, de les illes de Sardenya i Sicília, atès que se'ns presenta de forma fefaent la familiaritat de solucions desenvolupades a l'illa de Mallorca amb d'altres ubicades en el seu entorn mediterrani. Aquesta publicació és i serà una fita bibliogràfica a tenir en compte per part dels especialistes interessats en l'estudi del món d'àmbit privat medieval en l'entorn de la Mediterrània occidental.